

ТОНГ ЮЛДУЗИ

Муассислар: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ МАТБУОТ ҚҰМИТАСИ

Ўзбекистон болалари ва ўсмирларининг газетаси

Газета 1929 йил, 1 августдан чиқа бошлаган

№ 7 (65980)
1997 йил, 22 январь, чоршанба

Сотувда эркин
нархда

ОРЗУЛАРНИНГ ЗАВҚИ

Мен Шаргун шахрида яшайман. Тошкентга ҳам тез-тез бориб тураман. Негадир катта булсам бутун дунёни кураман, барча мамлакатларни айланиб чиқаман, деб орзу қиламан. Ҳозир шахримиздаги 2-гимназияда фанлардан аъло баҳоларда ўқияпман.

Ўқитувчим Дилором опа Бобосванинг ёрдамлари билан инглиз тилини анча яхши ўзлаштириб олдим. Зеро, «Тил билган — эл биллади» дейишади. Қолаверса, узим ҳалқаро аҳвол, миллат, тиллар тарихига жуда қизиқаман.

Ўз она тилини яхши билмаган одам ҳеч қачон узга тилларни урганмайди, дейдилар она тили ва адабиети муаллимимиз Гулноза опа Бердиева. Бошида бу гапнинг маъносини чақа олмадим. Айни пайтда инглиз тилини урганар эканман, ҳар нафасда ўзимнинг она тилим кумакка келаётганлигини ҳис қилаяпман.

Баъзилар чет тилини олиф-тагарчилик учун ўзлаштириб олишади. Менинг эса бу тилни урганиш ортидаги мақсадларим катта. Она Ватанимиз мустақилликка эришгандан кейин, бутун дунёнинг нигоҳи унга туша бошлади. Ҳатто телевизорда тез-тез бериладиган дустлик каналларида чет эл фуқароларининг соф ўзбек тилида гапиришлари юрагимни гурурга тўлдирди. Бутун дунё халқлари орасида восита саналган инглиз тилини мукаммал урганишга киришар эканман, келажакда буюк давлатимизнинг қўдрати-

ни, шавкати, тарихини барча халқларга ёйгим, унинг борлиги билан фахрлангим келади.

Мен дугоналарим Лайло, Хуршида, Нигора, Галиналар билан дарсдан сўнг мактабда қолиб, инглиз тилини бирга меҳр билан ургатаётган Дилором опамиз бошчилигида мазкур тилда ёзилган шеърлар ва эртакларни ўқиймиз. Кун сайин зериктиришга қизиқиб бораётганимиз инглиз тили дарсини чанқоқлик билан кутишимиз, буларнинг барчаси уша, юрагимда ёнаётган орзуларнинг завқидандир.

Ҳозир мен кичик ҳажмдаги ўзбек халқ эртакларини инглиз тилига қийналмай таржима қилаяпман. «Тез орада, — дейди

ўқитувчим, — чет тилида эркин гаплашишни ҳам эшлаб кетсан».

Хурсанд бўлиб кетдим. Қанийди тезроқ инглиз тилида мукамал таплашишни эгалласам. Фақат мени ва уртоқларимни республикамиздаги бошқа гимназияларда ўқитган ўқувчиларга ҳавасимиз келади. Нега дейсизми? Ҳали ўқув масканимиз хоналари лингофон, компьютерлар билан жиҳозланмаган, Тугри, гимназиямизнинг ташкил тошганига ҳали куп булган эмас. Аммо вилоят таълим бошқармаси қанча тез ҳаракат қилса, бу қусурлардан қутулиб, биз ҳам мазза қилиб, махсус жиҳозланган хоналарда ўқирдик. Балки ушанда ҳозир

тил урганишда қийналаётган баъзи уртоқларимнинг ўзлаштиришлари яхши булармиди? Ўқитувчиларимизга ҳам, ўқувчиларимизга ҳам бир-бирларини тушуниш анча осон кечарди.

Нима булганда ҳам тил урганишни оддимизга катта мақсад қилиб қўйганмиз. Албатта бу орзумизга эришамиз. Зеро ватанимизнинг, миллатимизнинг эртанги келажиги, қўдрати бизнинг орзуларимизнинг ушалиши билан буюкдир.

Дилафрўз МУРОДОВА,
Сурхондарё вилояти,
Сариосиё тумани,
Шаргун шаҳарчасидаги
2-гимназия ўқувчиси.

Янгиликлар

ВАТАН МАДҲИНИ КУЙЛАЙЛИК

Тошкентда «Ўзбекистон—Ватаним маним» кўшиқлар курик-танловини ўтказиш ташкилий қўмитасининг йиғилиши бўлиб ўтди. Маълумки бу танлов халқимиз орасида кенг қанот ёймоқда. Ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга катта таъсир кўрсатаётди. Унда машҳур санъаткорлар билан бир қаторда умидли, истеъдодли тенгдошларингиз ҳам фаол иштирок этмоқдалар. Мажлисда курик-танловни янада кенгроқ савияда ўтказиш лозимлиги таъкидланди. Йиғилишда республика Бош вазирининг уринбосари А. Азизхужаев қатнашди.

ЯНГИ БОҒЛАР ГУРКИРАСИН

Қорақалпоғистон Республикасида деҳқончиликни ривожлантириш йулида янги имкониятлар очилмоқда. Кўни кеча бу ерда янги «Қилчиноқ» насос станцияси фойдаланишга тошпирилди. Станция Амударё сувидан оқиб Бузеп каналига қўйиб беради. Натижада 13 минг гектар экинзор ерларни сўғориш яхшиланадиган бўлди, ҳудуддаги 12 та жамоа хужалигида янги боғ-роғлар барпо этиш имконияти туғилди.

ОНАЖОНЛАР, БОЛАЖОНЛАР ЎЗСОЗДА

Жиззах вилоятининг Мирзачўл туманида янги «Оналик ва болалик» тиббиёт мажмуи ишга туширилди. Муассаса қошида туғуруқхона, оналар соғлигини тиклаш каби бўлимлар, ҳамда қишлоқ лаволаш пункти бўлиб, улар энг замонавий тиббиёт асбоб-ускуналари билан жиҳозланган. Бу гамхурликдан руҳланган шифокорлар оналар ва болалар саломатлигини янада мустаҳкамлаш учун енг шимариб ишга киришдилар.

ҚОР ЁҒМОҚДА

Ҳаммаёқ ошпоқ қор билан қопланган. Осмон мусаллоқ. Бугунларда сумалақлар худди биллур қаншилардек осидиб турибди. Болалар иссиқ кийиниб чана, коньки, чанги учиб ўйнашмоқда. Дарахлар ҳам овуқдан қурқандек қордан ошпоқ пустига кийиб олибди.

Ҳа, дарахларнинг ҳам жоғи бор. Улар ҳам қишга соғинган ухшайди.

Маъмура АЗИМОВА,
Тошкент шаҳридаги
111-мактаб ўқувчиси.

КАЖМАЛАРТА ХАЙРОНМАН

Уйимизнинг орқа тарафида каттагина жарлик бор. Уни жарлик эмас, ахлатхона деб атасак, тугрироқ булади. Мутасадди амакиларимиз бир неча бор келиб, катта-катта машиналар ёрдамида жардаги ахлатларни тозалаб кетишган. Шунга қарамасдан, орадан бирор ҳафта утар-утмас яна асил ҳолига қайтиб қолаверади. Ахлат ташлаш учун махсус қутилар қўйилганига қарамай жарнинг у қирғоғидаги куп қаватли уйларда яшовчи одам-

лар жарга ахлат ташлаш одатларини қанда қилишмайди. Болалар-ку майли-я, қутиларга тўкишга эриниб, жарга ахлат ағдараётган катталарга ҳайронман... Наҳотки ахлатхоналар, у ерда гулгон уйнаётган пашша-чивинларнинг инсон саломатлиги учун хавфли эканлигини улар билишмасан?

Тошкент шаҳридаги
249-мактаб ўқувчиси,
Дилдора ЮСУПОВА.

«СИНФДОШ»
«СИНФДОШ»
«УЎҚЛАМАДИ»

Ўзбекистон телевидениесида болалар учун «Совға», «Кич-

Газетхон танқид қилади

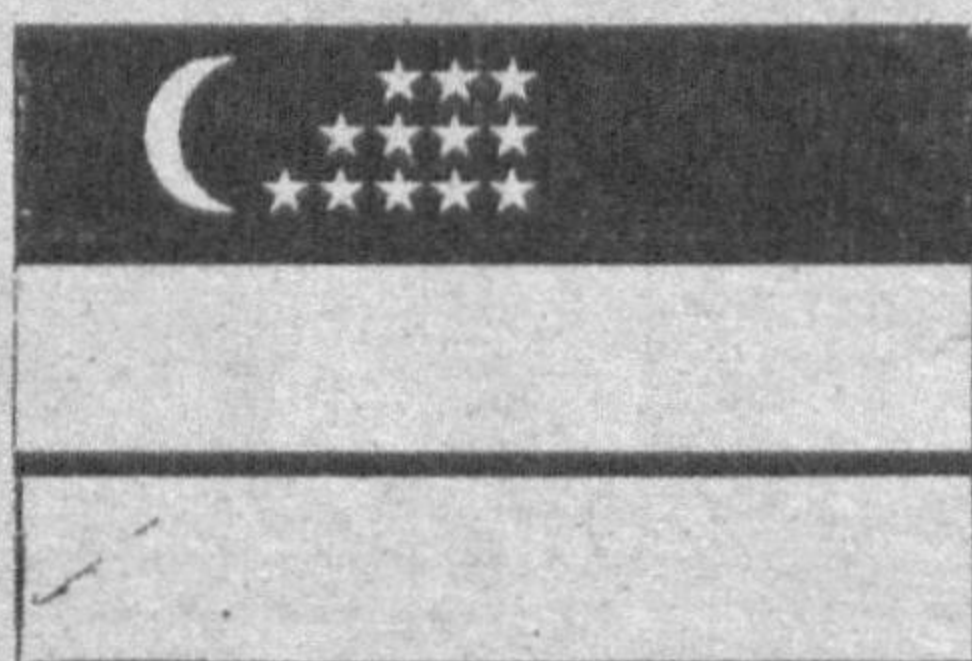
кинтгой», «Санъат гунчалари» ва бошқа купгина курсатувлар бериб борилади. Мен албатта уларни эътибор билан кўриб бораман. Яқинда томоца қилганим «Синфдош» ана шуларнинг бири. Лекин мени бир нарсга қониқтирмади. Чунки ниятим Ногиронлар кунинда республикамиздаги ногирон синфдошлар, уларнинг ҳаёти, ўқиши, орзу-ниятлари ҳақида ҳам бирор бир лавҳа кўриш эди.

Ҳозирги кунда республикамизда 9 та кузи ожизлар, 17

та кар-соқовлар мактаб интернатлари мавжуд бўлиб, кузи ожизлар учун 1 минг 888 дан зиёд, кар-соқовлар учун эса 3 минг 958 нафар тарбиячилар меҳр курсатишмоқда. Шундай экан, «Синфдош» фақат тошкентликлар учун бўлиб қолмай, бошқа вилоятлар ва туманларда яшаётган иқтидорли, дид-фаросатли бир оила фарзандларидек аҳил синфдошлар ҳолидан ҳам хабар олгани қанда қилмасан...

Мухтор БЕК,
журналист.

ВАТАН БИЛАН ТАНИШУВ

Жаҳон табиатшунос олимлари Ер куррасининг энг қадимги замонлардаги ҳодисалар тарихини урганиб чиқиб, бундай геологик ўзгаришларни қуйидаги

даврларга бўлиб чиққанлар.

Палеозой эраси (грекча пале — қадимий, зое — ҳаёт, яъни қадимги ҳаёт даври). Палеозой эраси Исо Масиҳ туғилган кунидан бошланувчи — янги эрадан 570 миллион йил аввалги Ер ҳаётини эслатади. Бу замонда Ер юзида қаттиқ умуртқали ҳайвонлар (хиолит, гастропод, брахиопод, трилобитлар) пайдо бўлган. Умуртқали ҳайвонлардан гигант балиқлар, сувда ва қуруқда яшовчилар, судралиб юривчилар пайдо бўлган. Палеозойда яна сув утлари, бошоқлилар, фойдали қазилмалардан тошқумир, нефть (нефть), фосфоритлар, тузлар борлиги аниқланган.

Мезозой эраси (грекча мезо — урта, зое — ҳаёт. Мезозой — ҳаёт уртаси демакдир). Мезозой эраси бундан 230 миллион йил аввал бошланиб, 163 миллион йил давом этган. Бу эра 3 даврдан иборат: триас, юра, мел-бур даври.

Мезозой эрасида баҳайбат судралиб юривчилар: динозаврлар, ихтиозаврлар пайдо бўлган. Мезозой эрасида флора — усимликларнинг янгилиниши юз берган.

Палеонтолог (қадимий усимликлар ва ҳайвонот оламини урганувчи) олимлар Ер курраси тарихини меҳнат қуролининг ихтиро қилиниши жиҳатдан бир неча даврларга буладилар. 1. Палеолит (пале — қадимий, лит — тош. Яъни Тош даври). Бу давр жуда кўп асрлар (миллион йиллар) давом этса ҳам, олимлар айтишга осон бўлиши учун уни тош асри деб

атайдилар. Палеолит (тош асри) уз навбатида уч даврга бўлиб урганилади.

Қуйи палеолит — илк тош асри — бундан миллион йил аввал бошланиб, 750—800 минг йил давом этган. (Бошқача айтганда ҳозирги эра, милотдан 1 миллион йил — 150 минг йил аввалги даврни уз ичига олади.)

Бу давр ёдгорликлари Оврупо, ва Осиёда, жумладан, Ўзбекистонда топилган. Илк Палеолит даврининг яна, Франциядаги Сент Ашёл (Муқаддас Ашёл) номли тоғ қишлоғида топилган ёдгорлик сабабли Ашёл даври деб ҳам аталган.

Ўзбекистонда яна урта палеолит — **Мустье даврига** хос қадимги ёдгорликлар ҳам бор. (Бу даврни «Франсия тоғларидаги Ле-Мустье тоғидан топилган ёдгорлик туфайли Мустье даври деб аталади). Урта палеолит бундан 150 минг йил — 30 минг йиллар аввалги даврни ташкил этади.

Сунгги палеолит бундан 33-12 минг йиллар аввалги давр. Бу давр яна 3 га бўлинади:

1. **Мезолит** (сунгги палеолитнинг уртаси): милотдан аввалги 10—15 минг йил. 2. **Неолит** (янги тош асри, палеолитнинг охири). 3. **Жез** (бронза) даври (милотдан аввалги 5-3 минг йиллар).

Милотдан аввалги 2 минг йиллик даврни олимлар жез даври дейдилар. Жез даврида чорвачилик, сугорма деҳқончилик, жездан ясалган омон, теша, найза каби меҳнат қуроли ривожланган.

Фарғона водийси тоғларидаги Сел унғур ва Тошкентдаги Кул бўлоқ деган жойларда эрадан миллион йил — 150 минг йиллар аввалги Қуйи Палеолит — илк тош асри одамларининг манзилгоҳлари топилган. Фарғона водийсидаги Қалъача ва Сух, Тошкент вилоятидаги Оби раҳмат, Буз сув, Бухородаги Учтут, Сурхондарёдаги Тешиктош деган жойларда эрадан 150-50 минг йиллар аввалги урта палеолит — Мустье даври одамла-

2-дарс

рининг манзилгоҳлари топилган.

Оҳангарон ва Оқтошда эрадан 33-13 минг йиллар аввалги сунгги палеолит даврига хос манзилгоҳлар топилган.

Сурхондарёдаги Мачай ва Фарғонадаги Обушир горларида милотдан 10-6 минг йиллар аввалги мезолит даври одамларининг манзилгоҳлари топилган.

Ўзбекистонда Неолит (милотдан аввал 5-3 минг йиллар) даврига хос Калтаминор маданиятига хос ёдгорликлар:

— Фарғонада — Узунқул, Тайпоққул маконлари.
— Қадимий Хоразмда Жонбос — қалъа макони.
— Бухорода Катта тузкон ва Кичик тузкон.

Ўзбекистонда Жез даври (милотдан аввал 2 минг йиллар) ёдгорликлари:

— Бухорода — Заминбобо маданияти.
— Наманганда — Чуст маданияти.
— Сурхондарёда — Сополлитепа маданияти.
— Хоразмда — Амиробод маданияти.

Ўзбекистондаги бу маданият учоқлари бутун дунё олимларининг китобларида эътироф этилган. Олмониялик бир олимнинг китобида Фарғона тоғларида қоятошга уйилган, жуда қадимги замонларда осмондан НУЖларда учиб келган фазогирларнинг сурати ҳам нашр этилган. Ватанимиз ана шундай кўхна тарих ёдгорликларига жуда бойдир.

Тузувчи: Маҳкам Маҳмуд.

Мурувват

РАМАЗОН АЙТГИМ КЕЛЯПТИ...

Рамазон айтиб келдик эшигингизга,
Худойим ўғил берсин бешигингизга...

Бу қўшиқ эшитилиши билан кеска бобомнинг кўзлари чарақлаб кетди. Бувим дастурхондаги анор, ёнғок, узумдан олиб тапқарига йунадиладилар. Мен ҳам уларнинг ортидан эргашдим. Чунтагимнинг бир четиди анчадан буюн букланиб ётган беш сумликини тутганча болалар ҳузурига чиқдим. Бувим тўда орасиданги энг кичик, думбоққина боладан.

— Отинг нима, тойчоғим?, — деб сурадилар.

— Зафар.

— Ма. Мана булар сенга. Идиш-пидишинг йўқми?

Мен ҳам бувимнинг ортларидан уз «бой» лигини узатдим.

Кичикинтой бир бувимга, бир менга қаради-да, ўжарлик билан:

— Йўқ, ҳеч нарса олмайман, ойим уришадилар, — деди.

— Унда нега Рамазон айтгансан? — қизиқиб сурадим.

— Айтгим келяпти-да, — кўзларини жавдиратди Зафар.

Бувим кўзларидаги нарсаларни бошқа болаларга улашиб булғач, жажжи укачамдан яна сурадим.

— Бошқалар нима учун олишяпти?

— Биз келишиб олганмиз. Мен қўшиқ айтаман, улар олишади. Кейин улар Сора буви билан Райхон бувиларга олиб бориб беришади.

Мен ҳамма нарсага тушундим Сора ва Райхон бувилар қишлоғимиздаги ҳеч кими йўқ, ёлғиз яшайдиган онахонлар эди. Шундан сунг Рамазон қўшигини айтган тенгдошларимни ҳам, жажжи укачамни ҳам жуда яхши қўриб кетдим.

Салима МҮМИНОВА,

Фарғона вилояти, Охунбобоев туманидаги Сармозор қишлоғи.

Тахририятдан: Тенгдошингиз Салима ҳикоя қилган болалар халқимизнинг қадимий ва анъанавий қўшиқларидан Рамазонни айтиб қишлоқдошларини хушнуд этса, иккинчидан, ёлғиз яшайдиган қариялар кунглини кутаришдек савобли ишларни бажаришга ётган экан. Тугри, онахонлар болалар жамгарган ноз-неъматлари уч-тўрт сум пулга муҳтож эмаслар. Лекин халқимиз орасидаги меҳр-оқибат, сахийлик, ҳамдардлик хислатлари болалар сабаб бувижонларимиз кунгли тоғдек кутарилса ажаб эмас. Сизлар ҳам шунақа болаларни учратганмисиз?

Ўқиб, ўрганиш лаҳзалар

(Давоми. Боши ўтган сонда)

Ҳеч кимга сир эмас, китоб қандай мақсадда ёзилганига қараб далил-дастаклар тушланади; Ф. И. Лютко ҳам «босмачилик» ҳаракати нима учун тухтовсиз давом этаётганини (уша пайтларда ун йилдан бери миллий озодлик ҳаракати давом этаётган эди) мангикан исботлаш мақсадида «Лақайлар Урта Осиёга XIII асрнинг биринчи чорағида Чингизхон зобитлари сафида кириб келганлар. Чингизнинг Лақай исмли саркардаси булган», деб таъкидлайди. Сохта уйдиргани илмий истилоҳга киритган олим уз фикрини мустаҳкамлаш учун шундай мулоҳаза юритади: «Узларнинг жанговар қобилиятини йўқотмаган лақайлар қурол билан отга нисбатан сунмас муҳаббатларини ҳам сақлаб қолганлар. Яхши от билан яхши қурол — лақай учун дунёдаги энг азиз нарсалардир. Удум буйича қувв булаётган лақай қалиндан ташқари қайночасига қилич эки милтиқ совға қилади. Милтиқ совға қилиш одати 1924 йилда ҳам сақланиб қолган». Қуриниб турибдики, муаллиф «босмачилик лақайлар-

нинг қонида бор, урф-одатлари ҳам феъли-хуйига яраша» демоқчи бўляпти. У уз мулоҳазаларини китобхон онгига миҳлаб қуйиб учун лақайларнинг мақолини мисол тариқасида келтиради: «Қалиннинг бир қораси милтиқ, бир қораси совут билан довул». Ёлгонни яшириб булмайди. Холис уқувчи ёлгонни дарров пайқаб қолади. Хусусан. Лютконинг мулоҳазаларида мангиксизлик мавжудлиги бир қарашдаёқ яққол сезила-

ди: бунга, қувв уз қайночасига қурол совға қилади, дейлик. Бироқ, ёши бир жойга бориб қолган киши уша қуролни нима қилади? Агар қурол зарурий мулоҳаза учун асқотмаса, бошқа пайт деворда осиглиқ турверали. Чунки, ҳадемай неварга қуралдан бобойнинг туридан қура гури яқин. Аксинча, қурол-яроқ қуввга совға қилинса, ҳа-а, бу ерда бир гап бор, деб шубҳаланиш мумкин эди. Қолаверса, агар қалинга қўшиб милтиқ ҳам берилса, демак муайян бир тарихий шароитда уша матоҳ энг қимматбаҳо мол булади. Яъни

қурол-яроққа муҳаббат авлоддан-авлодга утиб келиши учун томирда мўғул қони гупуриб туриши шарт булса, хуш, нима учун ҳозир Мугулистонда яшаётган халқ бир ярим минг йилдан бери миқ этмасдан Русияга васал бўлиб, индамасдан чорва сини боқиб юрибди?.. Бизнингча, жанговарлик айрим милтиқга хос хусусият булмасдан, балки ор-номус тимсолидир. Фақат ор-номусни йўқотмаган миллатгина жанговар булади. Лақайлар ҳам дунёдаги қамданкам эл-улусга насиб этадиган ор-номус соҳибларидир.

Билдириш учун билиш керак

Н. А. Кисляков («Очерки по истории Каратегина», Сталинабад, 1954), Б. Г. Гафуров («История таджикского народа», Москва, 1952), Малликий («Учебное пособие по географии Таджикистана», Ташкент — Самарканд, 1929). И. П. Магидович («Население Бухары...», Ташкент, 1929) каби шуровий олим-

зукко китобхон қулида тескари самара бераётганларини билсалар, албатта, сочларини юмдалашган буларди.

Биз қисман булса-да лақайлар чингизийлар авлоди эмаслиги туғрисидаги мулоҳазаларимизни баён қилдик.

«Ўзбекистон халқлари тарихи» китобининг муаллифлари ҳақли равишда Туркистонда истиқомат қилаётган энг қадимий элатлар қаторида лақайларни ҳам курсатиб ўтганлар. Аксарият нуфузли тарихчилар, элатшунослар Туркистон худудиде яшаётган лақайларнинг шажараси кўхна эканига, улар қадимий турк будун фарзандлари эканига асло шубҳаланмайдилар. Шу жиҳатдан олиб қурилса, Б. Х. Қормишева хонимнинг лақайлар туғрисидаги бир қатор салмоқли тадқиқотлари, айниса, таҳсинга сазовордир. Айрим масалаларда яқдил булган олимлар фақат битта нуқтада кўпроқ баҳслашиб қолишади: хуш, лақайлар туркий миллатларнинг қайси бирига мансуб? Улар узбекми? қарлукми? қатагонми?

(Давоми бор)

«ЛАҚАЙЛАР ҚАЙСИ ТИЛДА ГАПЛАШАДИЛАР?»

КҮНГИЛ ЧИРОҚЛАРИ

Қизларни жуда яхши кўраман. Улар кун сайин ушиб-ўсиб, бўйларига бўй, чиройларига чирой қўшилиб, кўнглимизни, кўзимизни қувонтирадилар. Улар уйнинг чироғи, дил малҳами, оналарнинг сунъиги, сирдоши, дадажонларнинг меҳрибони. Қизлар катта бўлишгани сайин иболи, ҳаёли, камган, айни пайтда зийрак, чаққон, лобар қизлар бўлишиб, бир гурурингизга юз карра гурур қўшишади. Қизларнинг бўйларини, ақлу фаросатини, ўткир дидларини, пазандаю орасаликларини кўриб, ота-оналар ўзларида йўқ севинадилар. Юраклари бир олам орзу-ҳаваслар билан лиммо-лим тўлади.

Лекин қизлар... Мабодо иш тутишларида, юриш-туришида, бирон хатога йўл қўйишса борми, эҳ, ота-оналарнинг кўнгли чўкиб, тўтдай тўкилиб, соғ-саломатликларига пўтур етади. Умрлари қисқаради.

Йўқ, менинг мактубимни ўқиган қизлар ундай эмаслар. Ҳар бир қадамларини бишиб-билиб қўядилар. Эл-юрт, маҳалла-кўй олдида ота-оналарнинг юзларини ёруғ қиладилар.

Дейдиларки, Яратганинг ўзи бандаларига ризқ ва хислатлар улашганида ўзбек қизларига беадад ҳусн, лафозат, ақл ва одоб, шарм-ҳаё ва сабрқаноатдан кўпроқ ҳади этар экан. Ушбу неъматларни буви-лару юмоларимиз неча асрлар давомида кўз қорачигидек асраб-авайлаб, удулаб келишган. Ва авлоддан авлодга мерос қилиб қолдиришган.

Бу гўзал, унутилмас анъаналарни сиз лобларимизга, асал қизларимизга гарчи ўзларингиз яхши билсангиз ҳам яна бир бор эслатиб қўйгим келади. Ўқиб, дилингизга жойлаб олсангиз, ишшоолло бахтли, саодатли бўлгaysиз.

Файласуфлар айтганлар: «Сен нимага-ки эришсанг, ўзини феъл-атворинг туфайлидир», деб. Илоҳим, яхши феъл-атвор эгаси бўлиш, бахтингиз шунга яраша гул-гул очилсин. Шундай қилиб, биринчи мактубинг сарлавҳаси.

АССАЛОМУ АЛАЙКУМ

Ассалому алайкум ва раҳматulloҳи ва баракотух. Эй қизлар! Демак мен сизга Алюҳдан тиғчилик, омонлик, раҳмат ва барака тилайман.

Ҳа, ҳар қандай сўзнинг аввали ассаломдир. Эртакларда ҳам айтиладику, ёвуз одамлар ва жодугарлар қўлига тушиб қолган яхши инсон уз сўзини «Ассалому алайкум»дан... бошлаганда ул ёвузлар бироз юмшаб, «Саломнинг булмаганида икки ямлаб бир ютардим», дейдилар. Қаранг-а, ассаломнинг сеҳри қанчалар кучли.

Баъзи қизлар катталарга салом беришга эринадилар, ё уладилар. Масалан, Кува томонларда салом беришни унутиб қўядиган қизлар учраб туради. Бу ниҳоятда нотўғридир. Ҳа, кимки биринчи булиб салом берса, саломлашиш савобининг кўпроқ қисмини шул киши оларкан. Савоб олиш эса, ҳаммамиз учун улуг бир неъматдир.

Қизларжон, эрта билан уйғониб, бет-қул ювгач, уйдаги барча кишиларга самимияту одоб билан қўлингизни кўксингизга қўйиб, «Ассалому алайкум!» — дейишни унутманг. Ҳатто укасингилларингизга ҳам бу ҳислатни ургатинг. Кучада, маҳаллада, йўлда, мактабда саломни қанда қилмай борсангиз, «яхши қиз», «одобли қиз» деган ном оласиз. Чиройингизга чирой қўшилади. Ота-онангиз шаънига раҳматлар ёғдирасиз. Ва бу сиз учун яхши одатга айланиб, келажакда турмушга чиққанингизда қайнона-қайнотангиз, турмуш уртоғингизга ҳам салом бериб, дуолар оласиз, барака топасиз.

Саломдан бошланган сўз маъноли, таъсирли булади. Саломдан бошланган сўз уз соҳибини улуглайди. Саломдан бошланган сўз бизнинг кимлигимизни намойиш этади!

ОНА ЕР, СЕНИ ЎПАМАН!

Қизлар, Она Ер, муқаддас тупроқ ҳақида чуқурроқ ўйлаб кўрганмисиз? Ерни кўз қорачигидек сева оласизми? Чунки ер, бизни кифтида кутариб туради. Ерга қадам қўйиб истоган манзилга борамиз. Биз истемол қиладиган, қадимизни тик тутадиган барча ноз-неъматларни ер уз бағрида етиштириб беради. Ернинг муъжизакор қўлига тенг кела оладиган куч йўқ дунёда. Масалан, олайлик, биргина олма ёки узум ё олдийгина памилдорини, ақалли бир кафт бугдойни қўлда ясаб буладими? Йўқ! Энг ақлли «Роботлар» ҳам, «ЭХМ»лар ҳам Она Ерда, муқаддас тупроқда етилган неъматларни кашф этолмайди. Ранго-ранг гулларни айтинг. Пахта хирмонларини, қоп-қоп бугдойларни кўз олдингизга келтиринг...

Ва ниҳоят умри-кунимиз битиб, омонатни Яратганга топширганамизда яна Она Ер беминнатгина уз бағрига олади.

Демак, ерни тоза тутиш, асраб-авайлаш, унинг ҳар бир қаричида уз насибамизни яратиш—инсоний бурчимиздир. Қишлоқларда мактаб ўқувчилари пиёз-сабзи утоғига чиқардилар. Ерга энгашиб, битталаб бегона утларни териш, униб чиққан сабзи-пиёз майсаларини сийраклаштириш катта сабот талаб қиладиган иш. Лекин улар чидам ва матонат билан неча гектарлаб кум-кук майсаларни яшнатишда ота-оналарига ердам берадилар. Шунини алоҳида таъкидлагим келадикки, қишлоқларда етти-саккиз, ун ешли қизлар ҳовли кучаларга сув сеппиб, бироз сергигач, чинидек қилиб супуриб қўядилар. Ҳовлиларига гуллар, райхонлар, кашничу усмалар экиб, туркиратадилар. Лекин шаҳарларда, айниқса, кўп қаватли уйлارнинг йулакларини ва ҳовлиларига ҳафталаб супурги тегмайди, сув сеппилмайди. Кап-катта қизлар уша ҳовлиларда уйнаб юрадилар. Уриндиқларда дам олиб, уртоқлари билан гап сотадилар, писта чақадилар. Лекин, уларини кутариб турган азамат ер-

ни поклашни ҳаёлларига ҳам келтирмайдилар. Улар учун кимдир супуриши керак. Ерни эъзоламасак, дарахларга турли касалликлар тушади. Ҳосили, яъни ризқ-насибамиз камаяди. Табиат чиройига доғ тушади. Демак, соғлигимизга пўтур етади.

Ҳайрон қоладиган жойи яна шундаки, баъзи жойларда болалар дон экилган майдонларда уйнайдилар, ё мол-қолларини олиб кириб, экинни пайҳон қиладилар. Бу ахир нонни тепкилаш, ризқ-насибамизнинг баракасини учуриш деган гап эмасми? Қизлар, бундай воқеаларга огоҳ қаранг, зийрак булинг. Билмаганга билдиринг. Она-Ер, бунчалар сахийсан, борлигингни, неъматларингни инсонга бағишлайсан-а, фидойи Ер. Сени ўпаман, сенга гард юқмасин, ҳеч қачон!

КҮЗЛАРИГА ҚАРАНГ, ИНСОННИНГ

Қизларжон, инсонни тушуна билиш санъатидан хабардормисиз? Бунинг учун уга зийрак булмоғингиз зарур. Масалан, сиз ўқишдан келдингиз, ойижонингиз ёки кенжатоғингиз, балким опангиз уйлари чинни-чироқдек тозалаб, пардаларни ювиб, дазмоллаб, қайта илиб қўйишган булади. Сиз шуларни сезиб, эътибор бериб, бир оғиз мақтанг, миннатдорчилик билдиринг. Инсон кунгли жуда нозик булади. Бир оғиз ширин сўз билан кунглини обод қилиб юбориш ҳеч гап эмас. Ёки, сизнинг мактабдан қайтишингизга улардан бири мазали таом ҳозирлаб қўйишади. Ёки ҳамма кир-чирларни ювиб, дорга ёйишади. Албатта, буларга ҳам эътибор бериб, дил сузларингизни издор қилинг. Бу сўзнинг яхши одаларингиздан бири булиб қолсин, асал қизларим. Синфдошингиз, балким енингизда утирадиган дўстингиз бугун мактабга тушкун кайфиятда келди. Лекин у сизга ҳасрат қилгиси йўқ, сиз уни тушунингизга ҳаракат қилинг. Қўзларига меҳр билан қаранг, яхши гапиринг, меҳрибончилик қилинг. Катта танаффус пайти уни тоза ҳавода бирга сайр этишга таклиф этинг. Дарс пайтида ўқитувчингизнинг саволига унинг учун сиз жавоб бера қолинг ва унинг ҳолатини ўқитувчингизга аста тушунтира олинг. Дарсдан уйга-ча кузатиб қўйсанингиз, яна яхши. Ҳа, инсонни тушунинг — бу катта санъат. Уйдагиларни ҳам худди мана шундай қўзларига қараб уларни тушуна би-

лишга ҳаракат қилсангиз, кейинчалик турмушга чиққанингизда жуда-жуда асқотади. Сиз бахтли яшайсиз, азиз қизларим!

Қизларга мактуб

ШАЖАРА ВА КУНДАЛИК ДАФТАРҲАҚИДА

Биламан, қизларим, кўпларингиз кундалик дафтар тутмайсиз. Шажара ҳақида уйлаб кўрмагансиз. Айтинг-чи, сиз бувижон ва буважонларингиз ва уларнинг ота-оболари ким булгани, касб-корлари ҳақида биласизми? Хуллас етти авлодингизни сураб-суриштириб, билиб қўйсанинг зарар қилмайди. Буни шажара дейдилар. Ҳар ким уз шажарасини билса, уларнинг ҳаётидан, яхши ишларидан ибрат олса, қандай со! Ваҳоланки, жуда қўчилигимиз ота-онамизни зўрга таниймиз, ундан нарига утолмаймиз. Келинг, кундалик дафтар тутайлик. Биринчи ва-рақларидан уз шажарамиз ҳақида, кейин ота-онамиз, уларнинг касб-корлари, бизга ёққан айрим фазилатлари ҳақида ёзиб қўйсақ, фарзандларимиз уни давом эттиришлари мум-

чиқиб олгандан кура оддийгина чевар, ҳамшира, тарбиячи, нонвой, ошпаз булсангиз ёмон эмас-ку!

Университетнинг журналистика факультетини кўп қизлар ўқишган. Лекин уларнинг 60 фоизи бу шохсупага кимнингдир қўллари билан осонгина чиқариб қўйишгани шундоқ сезилиб турарди. Чунки уларнинг онг даражаси, фикрлаш доирасининг торлиги, фанларидан олаётган паст баҳолари, айниқса, уларини эрка тутиншлари бу фикрни исботларди. Зеро, улар «Журналист» деган диллом олдилару, қўлга қалам ололмадилар. Бунинг учун туғма истеълод кераклигини жуда кеч англаб етдилар ва дуч келган ишхоналарда кун утказдилар. Қизларжон, шунинг учун сунъичқ изламанг, енгил-елли ҳаётга учманг. Тўғри, сизни қизиқтирган касб ва орзуларингиз борасида ота-она, опа-ука ва ўқитувчиларингиз билан суҳбатлашинг, уларнинг маслаҳатларини олинг. Масалан, менга журналист касбини танлашимда адабиёт ўқитувчим Ақром Алиев ердам берганлар. Тошкент яқинидаги Қибрай қишлоғида 14-мактабнинг 8-синфида ўқиётганимда «Математикага унча қизиқшим йўқ, бирон институтга кира олармиканман?» — деб сурадим. «Сен журналист бул, қизим, сенда истеълод бор», дедилар. Журналист нималигини, қасрда ўқиш кераклигини сураб билиб олгач, астойдил қизиқиб, дилимга шу ниятни туғиб қўйдим. Ва уз ҳаракатим, интилишларим билан шу касб эгаси булиб етишдим. Жойлари жаннатда булсин, раҳматли ўқитувчим, Ақром Алиевнинг! Бу гапларни мактаннинг учун эмас, фикримни ифодалаш учун айтяпман, қизларжон!

кин. Ва иложи борича ҳар кун булмаса, ҳафтада икки-уч марта узингизга таъсир қилган воқеаларни қисқача қилиб ёзиб юринг. Уқиган китобларингиз, томоша қилган спектакль ёки кинофильмлар сизга ёқдими? Нимаси ёқди? Бугунги кунингиздан хурсандмисиз? Вақтингиз бекор ўтиб кетмаётганими? Яқин дугоналарингизнинг қайси хусусияти сизга маъқул ёки аксинча? Умуман, атрофингиздаги одамларни ўқитувчиларнинг қандай булишини истардингиз? Ота-онангизнинг касби, турмуш тарзига муносабатингиз? Уларнинг урнида булганингизда қандай ишлаб, қандай яшардингиз? Уз ҳис-туйғуларингиз, орзуларингиз ва ҳоказо...

Қизларжон, ана шу каби саволларга жавоб ёзиб юринг. Вақт йўқ, дейсизми? Истасангиз вақт топилди. Камроқ телевизор курунг, камроқ ухланг ёки уртоқларингиз билан камроқ гап сотинг. Демак, ёзаман, десангиз вақт топасиз. «Кундалик дафтар» сизни фикрлашга, ҳаёт ҳақида хулоса чиқара билишга, уйлаб қадам босишга ургатади. Яшаган кўпларимиз, ишларимиз, оғзимиздан чиқиб кетган гап-сузларимиз ҳақида ақалли «кундалик дафтарга» ҳисоб бериб турайлик. Яна, энг муҳими, вақти келиб, бу «Кундалик» узимиз учун яхши эсдалик булиб қолади...

«Кундалик дафтар»ингиз борми-йўқми, қизларжон? Умуман, суҳбатимиз, таклифларимиз маъқулми? Мактубни давом эттирсак буладими? «Тонг юлдузи»га ёзиб юборинг.

Санъат МАХМУДОВА.

Пулат МУМИН

«ПОҚ-ПОҚ» ЧИЛАР— АҲМОҚЧАЛАР

Эй, «поқ-поқ»чилар
 Фирт аҳмоқчалар!
 Қаердан келди
 Бундайин матаҳ?
 Сизларга сотди
 Қайси бир аблаҳ?
 Чет элдан келган
 Жосусга ўхшаб,
 Отасиз «поқ-поқ»
 Яширин тўхтаб.
 Эшитганларнинг
 Тинчини бузар,
 Безор бўлдику
 Маҳалла, гузар.
 Хаттоки қушлар
 Кетишар чўчиб,
 Иссиқ инидан
 Кетишгай учиб.
 Ёмонга ўхшар
 Ниятларингиз,
 Борми, одоб-у
 Уятларингиз?
 Эй, «поқ-поқ»чилар,
 Эй бомбачилар,
 Яширин отган
 Фирт кўмачилар!
 Жавоб берингчи
 Ўз-ўзингизга
 Тегса не дейсиз
 Қоқ кўзингизга!
 Ачишар шунда
 Жону-ичингиз,
 Сезар эдингиз
 Қилмиш ишингиз...
 Тартиб посбони
 Милиционерлар
 Жимсизлар нега?
 Чизгандай ерлар.
 Бундай «поқ-поқ»лар
 Кимларга керак?
 «Бомба»чалардан
 Безовта юрак.
 Бу товушлардан
 Дунё безиган,
 Бўлиб вайрона,
 Жонлар эзилган.
 Ким ўйлаб топди
 Бу ўйинчоқни?
 Учратсам эди
 Аблаҳ-алчоқни,
 Ўзин қўйнида
 Портлатар эдим,
 Аламдан чиқиб
 Додлатар эдим.
 Бунақа матаҳ
 Сотган ҳам аблаҳ!
 Отган ҳам аблаҳ!

Яқинда синфдошларим билан бирга ёзувчи Тоғай Муроднинг «Отандан қолган далалар» асарини ўқиб чикдик. Бизнинг, айниқса менинг таассуротларим кўп эди. Романни ўқир эканман, узоқ утмишимиздан яна бир бор огоҳ бўлгандай бўлдим. Унда халқимиз бошидан кечирган барча қаро кунлар тулалигича ошкор этилган эди. Уша вақтларда Деҳқонқулдай косаси оқармаган инсонлар бизда биттамиди? Йўқ, жуда кўп эди.

Деҳқонқул умри давомида жуда кўп қийналади. Уни гуноҳсиз айблайдилар. «Сокол», «Садис» лақабли мутаҳамлар уни ваҳшийларча оёқости қиладилар. Асарда-

ги яна бир таъсирчан урин: қишлоқ оқсоқоли эгизак қиз куради. Лекин қизалоқларнинг исмини ўрисча қўйишга мажбур бўлади. Мусулмонларда эгизаклар қиз бўлса Фоти-ма ва Зухра, угил бўлса Ҳасан-Ҳусан исми билан туғилишлари барчага маълум-ку!

Китобда бунга ухшаш мисоллар жуда кўп. Мен асарни ўқир эканман, дилимда ёзувчи Тоғай Мурод билан озгина бўлса-да суҳбатлашиш истаги пайдо бўлди.

Саволларим қуйидагича эди:
 — Болалигингизда ёзувчи бўлишни орзу қилганмидингиз?

— Полвон булгим келарди.
 — «Отандан қолган далалар»ни ёзишингизга нима сабаб бўлган?
 — Утмишда халқимиз чеккан жафолар, жабр-зулмлар.

Китоб — офтоб
 қаҳрамонлари билан бирга бўлганман, ҳаётларини обдон ургангадман.
 — Ҳозирги болаларга ни-

ЁЗУВЧИ БУЛАДИ СЎЗДАДИ

— Деҳқонқул образи ҳақида нима дея оласиз?
 — Деҳқонқул — узбек халқи. Унинг бошидан кечирганлари ҳақиқат.
 — Айтишларича, ёзувининг асари машҳур бўлиши учун у доимо қаҳрамонлар билан бирга бўлиши лозим эмиш...
 — Масалан мен уз асарим

ма деган булардингиз?
 Кўп ўқисинлар, ватанларини севсинлар ва қадрласинлар, соғлиқларини эҳтиёт қилсинлар.
ДИЛАФРЎ РАҲИМОВА,
А. Навоий номидаги республика нафис санъат лицейи ўқувчиси.

ДИҚҚАТ, «ЁШ САВОДХОНЛАР» ТЎГАРАГИ ИШ БОШЛАДИ

Лотин ёзувига асосланган узбек алифбосини кўпчилигингиз аллақачон мустақил урганишни бошлаган, баъзиларингиз эса катта ёшдаги кишилардан сабоқ олаётган бўлсангиз керак. Биринчи синфдаги жажжилар бўлса ҳарфларни аллақачон ушлаштириб ҳам олишди.

Аммо бу тўғрида устоз, муаллима, олима сабоқларини олиш ҳам фойдадан холи бўлмайди.

Шунинг учун ҳам газетамиз қошида «Ёш саводхонлар» тўгараги ташкил этдик. Унда сиз янги алифбо ва унинг ёзув қоидаларини йил давомида урганасиз. Машгулотларни филология фанлари номзоди, Жаҳон иқтисодийети ва дипломатия университети доценти Мухаррам опа Юсупова олиб борадилар.

БИРИНЧИ МАШГУЛОТ
 Азиз ўқувчилар! Мустақиллик туфайли лотин алифбосига асосланган миллий ёзувимиз қабул қилинди... Кирилл ёзувига асосланган узбек алифбоси деярли қирқ олти йил хизмат қилиб келган бўлса ҳам, бу ёзув ханузгача саводхонлигимизга ижобий таъсир курсатмади. Бу, айниқса уз-

бек тили учун ортиқча бўлган е, ё, ю, я ва ц ҳарфларида, шунингдек, нг товуши нутқимизда мавжуд бўлса ҳам кириллча алифбода урин берилмаганлигида яққол сезилади. Янги қабул қилинган лотин алифбосини ва имлосини ушлаштириб олган ўқувчиларнинг ёзма саводхонлик даражаси анча юқори бўлади. Қуйидаги қиёсий жадвални кузатиб чиқинг.

1. Янги алифбода кириллчадаги ортиқча ҳарф деб

2. НГ ҳарф бирикмаси узбек тилининг мустақил товуши бўлгани учун нг тарзида янги алифбомизга киритилди. Шунингдек, ш, ч товушлари ҳам ёзувда sh, ch тарзида ифодаланадиган бўлди.

3. У у ёзма ҳарф бўйича — О'о' тарзида, F f G'g' тарзида, Қ қ Q q тарзида, Х х Н н тарзида ифодаланадиган бўлди.

1993 йил 2 сентябрда рус графикаси асосидаги узбек алифбоси урнига лотин ёзувига асосланган узбек алифбосини жорий этиш тўғрисида Ўзбекистон Қонуни эълон қилинди. Бунда 31 ҳарф ва бир тутуқ белгисидан иборат алифбо тасдиқланган. 1995 йил 6 майда эса Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши алифбога киритилган ўзгартишлар ҳақида 26 та ҳарф, 3 та ҳарф бирикмаси ва бир тутуқ белгисидан иборат эканлиги ҳақида қарор қабул қилди. Тутуқ белгиси икки вазифада икки ҳолатда қўлландиган бўлди. Машгулотимиз янги алифбодаги айрим ҳарфларнинг ифодаланиши ва суздаги товуш хусусиятлари ҳақида бўлгани учун ҳарф бирикмалари 3та эканлигидан ташқари У ва F ҳарфлари «ҳарф ва белги бирикмаси» дан ташкил топишини, босмачада тутуқ белгисининг тескари ҳолати берилишини ҳам эътиборга олинг.

Ёзмача ҳарфда эса бу белги урнига ҳарф тепасига белбоғ қўйилишини унутманг.

Ўзбек лотин алифбосидаги ва узбек кирилл алифбосидаги ҳарфларнинг қиёси

А а	В в	Д д	Е е	Ғ ғ	Г г
А а	Б б	Д д	Э э	Ф ф	Г г
Н н	Ї и	Ј ј	К к	Љ л	М м
Х х	И и	Ж ж	К к	Л л	М м
Н н	О о	Р р	Q q	R r	S s
Н н	О о	П п	Қ қ	Р р	С с
Т т	У у	V v	X x	Y y	Z z
Т т	У у	В в	Х х	Й й	З з
О'о'	Ғ'ғ'	Sh sh	Ch ch	Ng ng	
Ў у	F f	Ш ш	Ч ч	Н н	

; - тутуқ белгиси

баҳоланган е, ё, ю, я, ц лар чиқариб ташланган. Дарҳақиқат, ҳар бир ҳарф икки товушни ифодалагани учун бу товушларнинг ҳарфий белгиси ишлатилиши ҳисобга олинган.

Кирилл ёзувини қўлаш орқали таълим олаётган ўқувчилар янги лотин алифбоси ва шу алифбо асосидаги имло қоидаларини қиёслаш орқали урганиши мақсадга мувофиқ.

<p>ТОНГ ЮЛДУЗИ Муассислар: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ МАТБУОТ КҮМИТАСИ</p>	<p>Бош муҳаррир Умида АБДУАЗИМОВА</p>	<p>Таҳрир хайъати: Наримон ОРИФЖОНОВ, Омон МАТЖОН, Гулнора ЙЎЛДОШЕВА, Марат ШАФИЕВ, Феруза ЖАЛИЛОВА.</p>	<p>ИВМ компьютерида терилди ва саҳифаланди. Оффсет усулида босилди. Ҳажми 1 босма табоқ. Буюртма — Г-018. 9381 нусxada босилди. Қоғоз бичими — А-3. Босингга топшириш вақти 19.00. Топширилди — 18.30</p>	<p>• Рўйхатдан ўтиш тартиби № 000137 • Мавзелимиз: 700083, • Тошкент шаҳри, • Матбуотчилар кўчаси, • 32-уй. • Нашр кўрсаткичи: № 64563 • Телефон: 33-44-25</p>
--	---	--	---	--